

**Participació dels
alumnes
de secundària
en temps
de pandèmia**

MARTA ESCODA TROBAT

Marta Escoda Trobat

Llicenciada en pedagogia per la UIB. Actualment és la cap del Servei d'Atenció a la Diversitat de la Direcció General de la Primera Infància de la Conselleria d'Educació i Formació Professional i professora del Màster de Formació del Professorat i del curs oficial de Formació pedagògica i didàctica equivalent de la UIB. Especialitzada en convivència escolar, resolució de conflictes i inclusió social. Col·laboradora del grup d'investigació GIFES. Té experiència en l'àmbit social i educatiu, ha treballat com a educadora i pedagoga al centre socioeducatiu Es Pinaret i també ha estat coordinadora del programa «Alter», orientadora educativa de centres de primària i de secundària, docent associada a la UIB i directora de l'Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar. Membre de l'Associació de Justícia i Pràctica Restaurativa de les Illes Balears i del Comitè d'Experts d'assetjament escolar de la Fundació FC Barcelona. Condecorada el 2020 amb la Creu al Mèrit Policial amb Distintiu Verd, per la seva col·laboració en el programa de «Policia tutor».

Resum

Aquest article analitza el grau de participació de l'alumnat adolescent i jove dels centres educatius de les Illes Balears. La literatura científica i la normativa vigent estableixen clarament la importància d'eliminar les barres que permeten l'expressió i la implicació de l'alumnat. D'una banda, la participació de l'alumnat és un tema pendent, tant pel que fa referència a la creació i a la permanència de les associacions d'alumnes com a la participació de l'alumnat en els consells escolars. Així, es valora molt positivament que algunes de les associacions d'alumnes hagin estat capaces de mantenir-se i sobreviure, fins i tot a la pandèmia. D'una altra banda, es veu amb optimisme que els membres dels consells escolars que representen l'alumnat augmentin cada any. A més, amb la crisi sanitària provocada per la covid-19 s'ha fet un esforç en certs programes, sobretot en els que fan referència al treball de les emocions, a través de metodologies que faciliten l'expressió i la comunicació.

En aquest sentit, s'ha analitzat, d'una banda, el nombre total de centres de secundària que tenen associacions d'estudiants i el seu nivell d'activitat; d'altra banda, el nombre de membres dels consells escolars dels instituts de secundària que representen l'alumnat. I, finalment, l'article també analitza la participació dels alumnes de secundària i d'adults en els programes en els quals poden expressar-se i participar, és a dir, en els programes basats en les pràctiques restauratives, l'educació emocional o altres.

Paraules clau

Participació / Associació d'alumnes / Consell Escolar / Educació emocional / Pràctiques restauratives

Resumen

El presente artículo analiza el grado de participación del alumnado adolescente y joven de los centros educativos de las Islas Baleares. La literatura científica, regulada por la normativa vigente establece claramente la importancia de eliminar las barreras que permiten la expresión y la implicación del alumnado. La participación de los alumnos y las alumnas es un tema pendiente, tanto en lo referente a la creación y permanencia de las asociaciones de alumnos como en la representación del alumnado en los Consejos Escolares. Así, se valora muy positivamente que algunas de estas asociaciones hayan sido capaces de mantenerse y sobrevivir incluso a la pandemia. Por otra parte, se ve con optimismo que los miembros de los Consejos Escolares que representan a los alumnos y a las alumnas, aumenten cada año. Con la crisis sanitaria provocada por la Covid 19 se ha hecho un esfuerzo en ciertos programas educativos, sobre todo en los que hacen referencia al trabajo de las emociones a través de metodologías que facilitan la expresión y la comunicación.

En este sentido, el artículo analiza por un lado, el número total de centros de secundaria que tienen asociaciones de estudiantes y su nivel de actividad, y por otra, el número de miembros de los Consejos Escolares de los Institutos de Secundaria Obligatoria que representan al alumnado. Finalmente, el artículo también analiza la participación de los alumnos de secundaria y de adultos en los programas en los que pueden expresarse y participar, es decir, en los programas basados en las prácticas restaurativas, en la educación emocional, u otros.

Palabras clave

Participación / Asociación de alumnos / Consejo escolar / Educación emocional / Prácticas restaurativas

1. Contextualització i fonamentació teòrica

Els països que formen part de les Nacions Unides s'han proposat avançar cap a un món capaç d'erradicar la pobresa, lluitar contra la desigualtat i la injustícia i posar fre al canvi climàtic. Així, l'objectiu 4 de l'Agenda 2030 aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides cerca «garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida» (Assemblea General de les Nacions Unides, 2015).

El triomf de qualsevol procés educatiu requereix la participació de tots els agents de la comunitat educativa. En aquest sentit, els adolescents i joves del sistema educatiu tenen un paper prioritari a l'hora de compartir les seves necessitats a través dels òrgans de participació establerts. Per tant, és imprescindible que els centres i l'Administració puguin potenciar l'accés de l'alumnat als òrgans de govern, corresponsabilitzar-se d'assolir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i afavorir, així, la lluita contra les desigualtats de la societat.

1.1 Disseny universal d'aprenentatge i de participació

Aconseguir l'equitat des del sistema educatiu implica marcar objectius i actuacions dirigides a les persones i grups que es trobin en situació de vulnerabilitat socioeducativa i cultural. Es tracta d'eliminar les barreres que limiten l'accés, la presència, l'aprenentatge i la participació en el sistema educatiu. En aquest sentit, els darrers anys es parla del marc del disseny universal

d'aprenentatge (DUA), que es fonamenta en la investigació neurocientífica i que proporciona pautes basades en tres principis que han de marcar qualsevol acció educativa (Alba, Sánchez y Zubillaga, 2014; Alba, 2016):

- Principi I. Proporcionar diferents formes de representació (què aprendre). No hi ha un mitjà òptim de representació per a tots els estudiants, ja que els alumnes difereixen en la forma en què perceben i comprenen la informació que se'ls presenta. Així, l'aprenent expert disposa de recursos i coneixements que l'ajuden a transformar la informació nova en un coneixement significatiu i útil.
- Principi II. Proporcionar múltiples formes d'acció i expressió (com aprendre). Els estudiants difereixen en les formes en què poden navegar per un entorn d'aprenentatge i expressar el que saben. Per la qual cosa, cal donar opcions per a l'acció i expressió. En aquest sentit es cerquen aprenents experts que formulin plans estratègics d'aprenentatge i que reconeguin les pròpies forteses i debilitats.
- Principi III. Proporcionar múltiples formes d'implicació (el perquè de l'aprenentatge). El component emocional és un element essencial per aprendre i sovint l'alumnat difereix en els models en què poden implicar-se o motivar-se. La participació de l'alumnat en el seu aprenentatge és cabdal, així, es fa necessari oferir formes múltiples per afavorir la implicació en

l'aprenentatge i donar a conèixer els seus interessos individuals i grupals. Els aprenents experts són aquells que estan motivats per l'aprenentatge en si, saben com mantenir l'esforç i la resistència necessària per arribar a les metes, i saben com poder controlar o regular les reaccions emocionals que puguin ser impediments o distraccions per a un aprenentatge exitós.

Des d'aquesta perspectiva, hi ha certs aspectes a treballar de forma prioritària: d'una banda, el foment de metodologies i programes amb espais on es treballi l'expressió i la comunicació; i de l'altra, donar valor al lideratge de l'alumnat en l'exercici del dret a la participació. Per això, s'han de potenciar els programes que fomenten l'ús del diàleg i la comunicació, com les pràctiques restauratives, els programes de mediació i de resolució de conflictes, els programes basats en el suport mutu o mentories (cibermentors, tutoria entre iguals, etc.), els programes d'educació emocional i aquelles metodologies que fomenten espais democràtics on expressar l'opinió (com els debats, les assemblees d'aula o els cercles). També es fa necessari afavorir i posar en valor els espais on l'alumnat participa expressant l'opinió del grup, formant part d'òrgans de govern del centre, com els delegats i les delegades d'aula, les assemblees de delegats i delegades, el Consell Escolar, les associacions d'alumnes (d'ara endavant AA) i les federacions o confederacions d'estudiants.

1.2 Aspectes normatius sobre participació

L'article 27 de la Constitució espanyola indica que tots els espanyols tenen dret a l'educació, que ha de tenir com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals. A més, afegeix que els poders públics garanteixen el dret a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb participació efectiva de tots els sectors afectats, i que els professors, els pares¹ i, si escau, els alumnes intervenen en el control i en la gestió de tots els centres sostinguts per l'Administració amb fons públics, en els termes que la Llei estableix (Constitució espanyola, 1978 pàg. 29.318).

Així, des d'un punt de vista legislatiu, la participació en el funcionament i el govern dels centres públics i privats concertats es regula per primera vegada en l'article 7 i la disposició final primera de la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (d'ara endavant LODE) i es concreta en el Reial decret 1532/1986, d'11 de juliol, pel que es regulen les associacions d'alumnes que, d'acord a la LODE i amb els principis de participació i representació democràtiques, es constitueixen en els centres docents, públics o privats, que imparteixen ensenyances d'educació general bàsica, batxillerat i formació professional. Aquest Reial decret regula la finalitat de les AA, els estatuts, el dret a

1 Entenem que la Constitució espanyola de 1978, quan parla de pares, es refereix a pares, mares, tutors o tutores legals.

poder celebrar reunions en locals dels centres en els quals cursen estudis, la possibilitat de federar-se localment i confederar-se, la participació de les AA com a membres representants dels alumnes en els consells escolars i la concessió d'ajuts econòmics del Ministeri d'Educació.

La Llei orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la que es modifica la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (d'ara endavant, LOMLOE), en els articles 118 i 119 tracta sobre la participació entesa com a valor bàsic per a la formació de ciutadans autònoms, lliures, responsables i compromesos. A més, posa en mans de les administracions educatives l'obligació de fomentar l'exercici efectiu de la participació de la comunitat educativa, en les qüestions rellevants de l'organització, el govern, el funcionament i l'avaluació dels centres, fomentant aquesta participació especialment en el cas de l'alumnat, com a part del procés de formació. En aquest sentit, indica que la participació de l'alumnat en el funcionament dels centres es fa a través dels delegats de grup i curs, i dels seus representants en el Consell Escolar. També incorpora la participació en el funcionament dels centres, a través d'associacions d'alumnes a les quals s'ha d'informar i formar per part de les administracions educatives.

La LOMLOE afegeix en l'article 8 de la LODE un paràgraf: «A fi d'estimular l'exercici efectiu de la participació dels alumnes en els centres educatius i facilitar el seu dret de reunió, els centres educatius establiran, quan elaborin les normes d'or-

ganització i funcionament, les condicions en les que els seus alumnes puguin exercir aquest dret. En el termes que estableixin les administracions educatives, les decisions col·lectives que adoptin els alumnes, a partir del tercer curs de l'educació secundària obligatòria, respecte a l'assistència a classe no tendran la consideració de faltes de conducta ni seran objecte de sanció, quan aquestes hagin estat resultat de l'exercici del dret de reunió i siguin comunicades prèviament a la direcció del centre.» (LOMLOE, 2020)

1.3 Suport de l'Administració educativa a la participació

El Decret 187/2003, de 28 de novembre, pel qual es regulen les associacions d'alumnes, i les federacions i les confederacions d'associacions d'alumnes, estableix que s'han de tenir comptabilitzades les associacions d'alumnes dels centres educatius de les Illes Balears. El Servei de Comunitat Educativa de la Conselleria d'Educació i Formació Professional disposa d'un cens d'aquestes associacions, federacions i confederacions. A més a més, aquestes associacions disposen d'ajudes, com la Resolució del conseller d'Educació, Universitat i Recerca, de 27 de juliol de 2020, per la qual es convoquen ajuts per a despeses de funcionament i activitats de les associacions de pares i mares d'alumnes (APIMA), les seves federacions i confederacions, les associacions d'alumnes (AA) i les seves federacions i confederacions.

Aquestes ajudes varien, l'import total de 2020 fou de 200.000 euros. D'aquest import es destina un 75 % a

cobrir despeses de les associacions de pares i mares d'alumnes, i d'alumnes i el 25 % restant es destina a les seves federacions i confederacions.

Malauradament cap AA ha sol·licitat la subvenció que es convoca anualment. En aquest sentit, es fa necessari revisar els motius pels quals cap associació d'alumnes demana la subvenció existent; una hipòtesi és la manca d'informació o de coneixements per dur a terme la sol·licitud i una altra, que l'associació no estigui activa o no existeixi. En qualsevol cas, davant la necessitat de donar suport a aquestes associacions, s'han de fer accions per millorar-ne la creació, el manteniment i la formació, per poder sol·licitar aquestes subvencions o altres ajuts que poden ser necessaris per a la seva existència.

2. Participació de l'alumnat adolescent i jove durant la crisi sanitària ocasionada per la covid-19 en els centres educatius de les Illes Balears

La crisi sanitària viscuda els cursos 2019-20 i 2020-21 per la covid-19 ha tengut un gran impacte en tots els aspectes de la vida i l'àmbit educatiu no n'és una excepció. En aquest apartat s'estudien els canvis produïts en la participació de l'alumnat al llarg dels darrers cursos. D'una banda, es recull el cens de les associacions d'alumnes i s'analitzen aquestes dades corresponents a centres educatius amb alumnat adolescent o jove i també s'analitza la presència d'alumnes en els consells escolars dels instituts de secundària obligatòria.

2.1 Les associacions d'alumnes en els centres educatius de les Illes Balears

2.1.1 El cens de les associacions d'alumnes

El curs 2020-21 a la Conselleria d'Educació i Formació Professional hi ha registrades 39 associacions d'alumnes² dels centres educatius de les Illes Balears.

La majoria d'aquestes associacions corresponen als IES, amb un 69,23 % del total d'associacions censades. També hi ha representats els centres d'educació de persones adultes (CEPA), amb 6 associacions (15,38 % del total). Pel que fa als centres amb estudis artístics superiors, n'hi ha 3 que tenen AA, tant el Conservatori d'Estudis Superiors de les Illes Balears (CESIB), com l'Escola Superior d'Art Dramàtic de les Illes Balear (ESADIB), com l'Escola d'Art i Superior de Disseny de les Illes Balears (EASDIB). Finalment, existeixen dues associacions de centres concertats i una d'un centre integrat de formació professional.

Per illes, la majoria de les associacions, 31, corresponen a Mallorca (79,48 %), seguides de les 7 associacions d'alumnes d'Eivissa (17,94 %) i 1 de Menorca (2,56 %).

Davant la necessitat d'actualitzar les dades d'aquestes associacions en el cens existent, s'ha contactat amb les associacions per confirmar-ne l'existència, per saber si l'associació està activa o no. La majoria ha respost que l'associació no està operativa fa anys o no han fet activitats a causa de les especials dificultats del curs 2020-21.

² Dades cedides pel Servei de Comunitat Educativa de la Direcció General de Primera Infància, Innovació i Comunitat Educativa.

Taula 1. Centres educatius amb associació d'alumnes registrada

Centres educatius que tenen associació d'alumnes	Mallorca	Eivissa	Menorca	TOTAL
Instituts de secundària obligatòria (IES)	22	5		27
Centres d'educació de persones adultes (CEPA)	3	2	1	6
Centres amb estudis artístics superiors	3			3
Centres concertats	2			2
Centres integrats de formació professional	1			1
TOTAL	31	7	1	39

Font: Elaboració pròpia

La pandèmia ha estat un detonant a l'hora de fer desaparèixer l'activitat d'algunes de les AA, però, malgrat les dades, s'han pogut recopilar algunes bones pràctiques d'associacions d'alumnes que, tot i el temps viscut, han seguit fent activitats. S'ha de posar en valor la feina feta per algunes associacions com, per exemple, l'AA de l'IES Algarb o la de l'IES Mossèn Alcover, que han sobreviscut fins i tot a la pandèmia.

L'Associació d'Alumnes de l'IES Algarb està representada, generalment, pels alumnes de 4t d'ESO que renoven els càrrecs de l'associació d'alumnes a començament de cada curs. Jordi Lluy Riera, secretari de l'associació d'alumnes de l'IES Algarb, explica que les funcions principals d'aquesta associació són establir una via de comunicació senzilla i organitzada entre l'alumnat i l'equip directiu i la recaptació de sous per al viatge d'estudis de fi de curs. A més a més, exposa que el curs 2020-21 les activitats que els hauria agradat

proposar al centre han estat limitades per les restriccions imposades a causa de la pandèmia. La idea era fer disfresses per a Halloween i Carnestoltes i activitats per al dia del centre i per al Dia de la Dona. Malgrat això, a causa de la cancel·lació dels viatges organitzats per les escoles i la prohibició de venda de productes, organitzar aquests esdeveniments suposava una pèrdua de temps i material. És per això que l'activitat que han pogut proposar i organitzar ha estat un calendari setmanal de disfresses per a Carnestoltes, com un acte simbòlic i de diversió sense cap mena de recaptació.

Les sensacions de futur, però, són positives i segurament els propers cursos podran exercir el dret a participar més activament.

2.2 La participació de l'alumnat en els consells escolars dels IES

La participació de l'alumnat és el principal òrgan de govern dels

IES, és a dir, el Consell Escolar de Centre, està regulada pel Decret 120/2002, de 27 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic dels instituts d'educació secundària, que en l'article 9 estableix que el Consell Escolar dels instituts està compost, entre altres, per tres representants de l'alumnat.

La incorporació de l'alumnat en els consells escolars de centre s'ha anat fent de forma progressiva. Així com es recull en la taula núm. 2 sobre l'evolució de la representació de l'alumnat en els consells escolars dels IES de les Illes Balears registrats en el GestIB, el primer curs on trobam dades és el 2015-16, en el qual hi havia 19 IES amb representants d'alumnes (25 % dels centres); els cursos 2016-17 i 2017-18 el percentatge puja al 50 %, amb 39 centres respectivament; el curs 2018-19 un 52 %, amb 40 IES; i un 70 % el curs 2019-20, amb 56 IES. En aquest sentit, no és d'estranyar que el nombre total d'alumnes mem-

bres dels consells escolars de centre hagi anat augmentant fins a arribar als 134 alumnes el curs 2019-20, darrer any analitzat.

Tot i que l'evolució de la participació de l'alumnat en els consells escolars és progressiva i positiva, el curs 2019-20 encara trobam 26 centres que no tenen cap alumne o alumna entre els seus membres, 3 IES que només compten amb un membre del col·lectiu d'alumnes i 19 IES que només disposen de dos alumnes, quan en realitat la normativa marca que els consells escolars dels IES han de tenir entre els seus membres 3 representants de l'alumnat, preferentment membres d'associacions d'alumnes.

Es fa necessari donar compliment a la normativa i facilitar l'accés i la permanència dels representants dels alumnes en les properes eleccions dels consells escolars, tant de centre, com municipals, insulars o de les Illes Balears.

Taula 2. Centres amb representació d'alumnat en els consells escolars dels IES registrats en el GestIB

Curs	sense al.	amb 1 al.	amb 2 al.	amb 3 al.	Total centres amb al.	Total representants d'al.
2014-15	79	0	0	0	0	0
2015-16	60	4	8	7	19	41
2016-17	40	19	15	5	39	59
2017-18	39	16	20	4	40	68
2018-19	39	7	11	22	40	95
2019-20	26	3	19	31	53	134

Font: Elaboració pròpia

3. Foment de la participació a través de programes basats en la comunicació i l'expressió

Segons el marc del disseny universal d'aprenentatge, com s'ha comentat anteriorment, els centres han de proporcionar formes múltiples d'acció, d'expressió i d'implicació. Les metodologies emprades dins l'aula basades en l'expressió, la comunicació i la contribució justa de tot l'alumnat ofereixen una font riquíssima d'aprenentatge de convivència. Sovint l'alumnat té tendència a callar i deixar-se dur, per introversió, perquè pensa que el problema que s'exposa no va amb ell, perquè pensa que tanmateix no se l'escoltarà i no es tindrà en compte la seva opinió, etc. Aquesta tendència es pot rompre quan l'alumnat disposa d'espais organitzats dins l'aula i el centre per expressar-se i aprendre a argumentar; per escoltar-se i aprendre a empatitzar, a conèixer i a comprendre la resta de persones; per fer acords quan hi ha discrepàncies i per aprendre a pactar i negociar; en definitiva, quan l'alumnat dis-

posa d'espais organitzats per conèixer en un entorn més just i democràtic.

3.1. Augment de programes preventius en els centres

«Convivèxit» analitza cada curs les memòries de convivència de tots els centres de les Illes Balears. Els centres que remeten les memòries de convivència són, principalment, centres d'educació infantil i primària (CEIP), centres d'educació secundària (IES) o centres concertats d'aquestes etapes (CC). Així, segons la darrera memòria de «Convivèxit» les dades del curs 2019-20 no són comparables amb cursos anteriors, a causa de l'impacte de la pandèmia. El confinament decretat el març de 2020 va suposar l'aturada de les classes presencials durant el darrer trimestre del curs 2019-20, i el fet que la convivència no fos possible durant pràcticament tres mesos dificulta la comparativa de dades amb els cursos anteriors. («Convivèxit», 2021)

Taula 3. Comparativa dels programes preventius de convivència de tots els centres

Programes preventius de convivència	Curs 2018-2019	Curs 2019-2020	Variació
Metodologies avançades	305 (79,84 %)	225 (84,90 %)	+5,06 %
Programes d'acollida	261 (68,32 %)	200 (75,47 %)	+7,15 %
Foment de la cohesió dels grups	240 (62,8 %)	180 (67,9 %)	+5,1 %
Programes per al bon ús de les tecnologies i Internet	207 (54,18 %)	142 (53,58 %)	-0,6 %
Educació social i emocional	190 (49,73 %)	159 (60 %)	+10,27 %
Pràctiques restauratives	186 (48,69 %)	165 (62,26 %)	+13,57 %
Tutories entre iguals	157 (41,09 %)	115 (43,39 %)	+2,3 %
Mediació entre iguals	108 (28,27 %)	92 (34,71 %)	+6,44 %
Cibermentors	30 (7,85 %)	24 (9,05 %)	+1,3 %

Font: Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, 2021

Malgrat tot, es destaca que els programes preventius de convivència més nombrosos en els centres educatius són els de metodologies avançades, seguits dels d'acollida i els de foment de la cohesió de grups. A més, es destaca l'increment notable de programes, en relació amb el curs 2018-2019, relacionats amb les pràctiques restauratives, que és el que més creix (13,57 %), seguit dels d'educació social i emocional (10,2 %). Això vol dir que el curs 2019-2020 els centres educatius prioritzen, amb gran diferència, totes aquelles pràctiques relacionals, comunicatives i restauratives per acollir l'alumnat i que estan dirigides al seu benestar emocional, tant personal com social. (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, 2021)

Els centres que només imparteixen docència en l'adolescència o la joventut d'ençà que es disposa de dades són 52 instituts de secundària obligatòria (IES) i 2 centres integrats de formació professional (CIFP). No s'han tengut en compte els centres concertats, per la impossibilitat de diferenciar si els programes van dirigits a infantil i primària o secundària. Aleshores, comparant

les dades dels programes preventius de convivència d'aquests centres (IES i CIFP) amb les mitjanes globals, amb l'excepció dels programes basats en metodologies avançades, veim que a secundària es fan més programes preventius relacionats amb la convivència escolar que la mitjana global.

D'una banda, els programes que més es fan a secundària (IES i CIFP) són els programes d'acollida (88,88 % dels centres), els que fomenten la cohesió del grup (75,92 % dels centres), els basats en metodologies avançades (75,92 % dels centres) i els de pràctiques restauratives (75,92 % dels centres). D'una altra banda, els programes amb més diferència percentual respecte les mitjanes globals són: els programes de mediació entre iguals, que es fan al 64,81 % dels IES i que són un 30,1 punts més que la mitjana global; els programes de cibermentors, que es fan al 29,62 % dels IES, amb 20,57 punts més que el global; els programes d'acollida, que es fan al 88,88 % dels centres, amb 13,41 punts més; i les pràctiques restauratives, amb 11,81 punts més que la mitjana general.

Taula 4. Programes preventius de convivència en els centres de secundària de les Illes Balears

Programes preventius de convivència	Curs 2019-2020	Variació respecte de la mitjana global
Metodologies avançades	41 (75,92 %)	-8,98 punts
Programes d'acollida	48 (88,88 %)	+13,41 punts
Foment de la cohesió dels grups	41 (75,92 %)	+8,02 punts
Programes per al bon ús de les tecnologies i Internet	30 (55,55 %)	+1,97 punts
Educació social i emocional	34 (62,96 %)	+2,96 punts
Pràctiques restauratives	40 (74,07 %)	+11,81 punts
Tutories entre iguals	26 (48,14 %)	+4,75 punts
Mediació entre iguals	35 (64,81 %)	+30,10 punts
Cibermentors	16 (29,62 %)	+20,57 punts

Font: Elaboració pròpia

S'ha de ressaltar la importància dels recursos externs al centre educatiu per dur endavant alguns d'aquests programes, especialment el programa de cibermentors que ha duit a terme l'Institut Balear de la Joventut (IBJove) en el 93,75 % dels centres que l'han fet. Els programes per al bon ús de les tecnologies i d'Internet es fan per recursos externs en el 88,33 % dels centres; en aquest sentit es disposa d'IBJove, el programa de «Polícies tutors», la «Consulta Jove» dels centres, el pla director de la Guàrdia Civil i de la Policia Nacional, el programa «Palma Educa» (Ajuntament de Palma), el Centre de Prevenció de Conductes Addictives (CEPCA) del Consell d'Eivissa, educadors socials dels serveis socials municipals, Creu Roja i Projecte Jove. Finalment, els programes d'educació emocional s'han treballat en el 61,76 % dels centres amb el suport de recursos externs, com els centres de formació del professorat, «Convivèxit», el Servei d'Innovació Educativa, el programa de «Policia tutor», «Palma Educa» a l'Ajuntament de Palma, el Xiringuito Teatre a Eivissa, serveis socials municipals, ponents contractats per les APIMA...

De nou, els centres educatius de secundària perceben la necessitat d'aprofundir en activitats basades en l'expressió, la comunicació i el coneixement mutu, aspectes bàsics si volem potenciar la participació de l'alumnat.

3.2. Els programes d'educació emocional com a eina principal per afrontar la crisi sanitària

L'adolescència és una època de canvis físics i hormonal, una època on es reajusta l'autoconcepte i l'autoesti-

ma, augmenta l'oposició cap a les figures adultes de referència i existeix més inseguretats respecte al futur. La crisi sanitària viscuda, amb normes i prohibicions afegides, impossibilitat de socialitzar, inseguretats sobre què vendrà, etc. també té un impacte emocional afegit cap aquest col·lectiu, de per si vulnerable. El grup és un dels elements principals en aquest moment evolutiu. La necessitat de compartir temps amb les amistats, la necessitat d'aprovació social i de ser un membre més, la necessitat de pertinença, en aquesta edat esdevé un factor clau en el procés de socialització.

Així, els centres docents inicien el curs 2020-21 amb un pla de contingència que cerca donar resposta a les necessitats derivades de la pandèmia, entre aquestes la necessitat de treballar el possible impacte emocional patit. Les orientacions per a l'elaboració del pla de contingència previstes en l'annex 10 de la Resolució conjunta del conseller d'Educació, Universitat i Recerca i de la consellera de Salut i Consum, de 6 de juliol de 2020, per la qual s'aproven les mesures excepcionals de prevenció i de contenció, de coordinació i d'organització, i de funcionament per fer front a la crisi sanitària ocasionada per la covid-19 per als centres educatius no universitaris de la comunitat autònoma de les Illes Balears per al curs 2020-2021, estableixen que els centres han de preveure, entre d'altres accions, el pla d'acollida de l'alumnat i el personal del centre al setembre, la redistribució dels espais en cada escenari, el pla de contingència digital... En aquestes instruccions, i altres que es desenvolupen al llarg del curs, s'observa un interès palès en l'acollida de l'alumnat, en la tutoritza-

ció i en el treball de les emocions per paliar els possibles efectes del confinament i de la pandèmia.

D'una banda, el funcionament dels centres a través de grups bombolla, que impossibiliten l'intercanvi amb altres grups d'alumnes, dificulta les relacions i els programes que s'han donat a conèixer a través de la memòria de «Convivèxit», comentades anteriorment. D'una altra banda, les mesures de protecció, com la mascareta, la impossibilitat de tocar-se i abraçar-se, també han afectat les metodologies que s'empraven per treballar aspectes socioemocionals.

En aquest sentit, ha estat un repte modificar les barreres socials que la situació sanitària ha provocat, però també ha estat una oportunitat per gaudir d'eines noves de comunicació, com les eines digitals. La revolució tecnològica ha estat palesa i s'han produït grans avenços.

«Convivèxit» aportà una capsa d'eines disponible al web per al Pla de Retorn a les Activitats Presencials; una capsa plena de recursos útils per a l'atenció psicossocial (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, 2020), entre altres:

- Cercles per elaborar normes en temps de covid-19
- Cercles per treballar en el claustre
- Cercles per fer amb l'alumnat per expressar
- Cercles per fer amb l'alumnat per compartir
- Cercles per fer amb l'alumnat per fer comunitat
- Recomanacions per a l'autocura del professorat
- Activitats per treballar les emocions generades durant la pandèmia

Tot i les dificultats, els centres han continuat treballant la competència socioemocional. A l'IES Son Rullan, per exemple, s'ha continuat amb el programa de competència social i emocional als cursos de 1r, 2n i 3r, un programa que es fa des de fa 5 cursos. Candida Enciso, orientadora d'aquest centre de secundària, explica que aquesta matèria es fa a les hores de lliure configuració i que aquest curs, més que mai, ha estat prioritari. L'orientadora exposa que als alumnes els ha agradat poder parlar d'emocions i aprendre a gestionar-les millor. També han agafat més confiança a l'hora de poder expressar el que senten. A més a més, el tipus d'activitats que s'han anat treballant els ha ajudat a integrar-se en el grup i a conèixer millor tots els companys de la classe, també els ha ajudat a empatitzar amb els companys i a entendre i acceptar les errades dels altres, i han après a resoldre els problemes entre ells.

3.3. Unes pràctiques restauratives renovades

L'Associació de Justícia i Pràctica Restaurativa de les Illes Balears, creada el 2013 amb la finalitat de promoure la Justícia Restaurativa i la seva aplicació pràctica a diversos àmbits de la comunitat es mostra més activa que mai durant la crisi sanitària. Les reunions mensuals, el grup de WhatsApp, el web i altres canals de comunicació d'aquesta associació ajuden a fer grup i a crear comunitat. També serveixen per aprendre mútuament, practicant dinàmiques i estratègies restauratives, així com per compartir recursos, dubtes, idees, reflexions, etc. i genera coneixement a diari, amb un augment de crea-

tivitat que creix dia a dia. Des d'aquest grup, amb 71 docents participants de diferents centres, s'ha aportat multitud de coneixement respecte com adaptar les estratègies restauratives, des de com passar el testimoni sense tocar-lo amb les mans, com fer les activitats si no es poden fer dins l'aula, quins cercles, activitats o programes desenvolupar per treballar les emocions generades per la pandèmia, etc. El suport mutu que s'ofereix amb les iniciatives d'aquest grup és increïble.

No és estrany que el curs 2020-21 s'iniciï amb imatges noves sobre l'acollida de l'alumnat, el Facebook de l'IES Porreres, per exemple, mostra una acollida de l'alumnat diferent als altres anys. El director del centre, Joan R. Xamena, i el coordinador de convivència, Xisco Melià, comenten que fa anys que treballen amb metodologies basades en les pràctiques restauratives. El curs 2020-21, a causa de la pandèmia, s'han hagut de fer adaptacions importants, per exemple, s'ha donat la benvinguda al pati per poder fer cercles i mantenir la distància. Expliquen que per al centre era important acollir bé l'alumnat de nova incorporació, però també la resta, sobretot després de tants mesos sense anar a l'escola. L'alumnat agraeix molt aquest tipus de metodologies per poder expressar-se.

4. Conclusions i discussió

Com s'ha comprovat, la literatura científica i la normativa vigent incideixen en la importància d'afavorir la participació de l'alumnat en la vida quotidiana i la gestió dels centres educatius. Així, tots els centres edu-

catius han de tenir representants d'alumnes entre els membres dels consells escolars, i preferentment s'han d'elegir d'entre els integrants de les associacions d'alumnes.

També s'ha vist que existeixen molt poques associacions actives, per la dificultat de mantenir-se en el temps a causa de la mobilitat dels membres, per la manca de cultura davant la participació social i, aquest curs, per les circumstàncies sobrevingudes per la crisi sanitària actual. Així, fórmules com la que planteja l'Associació d'Alumnes de l'IES Algarb, poden ser una solució, ja que els membres són alumnes de quart d'ESO i es renoven anualment. Un altre aspecte de millora és la necessitat que els centres, a través dels consells escolars, impulsin l'activitat d'aquestes AA i participin en les subvencions que es convoquen a través de les diferents administracions.

Si la normativa específica que els consells escolars de centre han d'estar integrats per membres representants de l'alumnat, especialment de les AA, i aquestes AA no estan actives o no existeixen, es genera una dificultat afegida a l'hora de representar aquest grup en els consells escolars. L'Administració i els centres educatius tenen un paper important a l'hora de donar a conèixer aquestes i altres oportunitats que es generen amb la creació i el manteniment de les AA en els centres i, per tant, és necessari donar suport a les associacions d'estudiants perquè estiguin en funcionament.

Tot i que la normativa estableix clarament que els IES han de tenir tres representants d'alumnes en el Consell Escolar, hem pogut constatar que, el

curs 2019-20, hi ha 26 IES en els quals no consta que hi hagi representativitat d'alumnat; tot i això, aquests membres es van incorporant progressivament i, el curs 2019-20, la majoria de centres (el 70 % en concret) tenen qualque alumne o alumna en representació de l'alumnat entre els membres del Consell Escolar de centre.

S'ha de posar en valor l'increment de programes per treballar aspectes socioemocionals, des dels quals l'alumnat aprèn, pot expressar-se, implicar-se i conèixer-se. Són espais que fomenten el sentiment de comunitat i avancen cap a models de vida democràtics, equitatius i inclusius. Els centres que atenen alumnat adolescent i jove impulsen, clarament, aquest tipus de metodologies, que en el temps que els ha tocat viure són més que necessàries.

No podem obviar que els centres educatius treballen pel present i futur de l'alumnat i que la inclusió i l'equitat educativa passa per escoltar les necessitats dels protagonistes; adolescents i joves són els que estan en la millor posició per resoldre aquestes necessitats. Correspon a qui té el poder d'organitzar les estructures de govern i les metodologies d'aprenentatge tenir-ho en compte.

Agraïments

Vull agrair l'aportació de dades cedides i el suport de la cap del Servei de Comunitat Educativa, Maria Magdalena Quetglas, i dels directors i de l'Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, del Jaume Font i d'Aina Amengual.

Així mateix, també vull agrair especialment a tots els centres i a totes les associacions que han fet aportacions;

a Xisco Melià, coordinador de convivència de l'IES Porreres; a Candida Enciso, orientadora de l'IES Son Rullan; a Jordi Lluç, secretari de l'AA de l'IES Algarb; a l'AA de l'IES Mossèn Alcover; a l'AA Sindicat d'Estudiants de l'IES Binissalem; al CC Es Liceu; a l'AA d'alumnes i exalumnes del CEP Pitiüses; a l'AA Sindicat d'Estudiants de l'IES Balàfia; a AA Tots contra la Brutícia de l'IES Sineu; a l'IES Calvià; a l'IES PortoCristo; a l'AA d'IES Sa Colomina; a l'APIMA de Guillem Colom Casasnovas de Sóller; a l'IES Son Pacs; a l'APIMA de l'IES Berenguer d'Anoia i a l'IES Clara Hammerl.

Finalment, vull agrair especialment el suport a l'Associació de Justícia i Pràctica Restaurativa de les Illes Balears, per la inspiració, el suport i l'aportació d'informació constant.

Referències bibliogràfiques

- Associació Justícia i Pràctica Restaurativa (2020) <http://web.practicarestaurativa.org/contacte/>
- Alba Pastor, C. (coord.) (2016). *Diseño universal para el aprendizaje. Educación para todos y prácticas de enseñanza inclusivas*. Madrid: Ediciones Morata.
- Alba, C.; Sánchez, J. M.; Zubillaga, A. (2014). *Diseño universal para el aprendizaje. Pautas para su introducción en el currículo*. Madrid: Edelvives.
- Asamblea General de las Naciones Unidas (2015). *Objetivos de desarrollo sostenible*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

- Constitució espanyola (1978). (BOE núm. 311, de 29 de desembre).
- Decret 120/2002, de 27 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic dels instituts d'educació secundària (BOIB núm. 120, de 5 d'octubre de 2002).
- Decret 187/2003, de 28 de novembre, pel qual es regulen les associacions d'alumnes, i les federacions i les confederacions d'associacions d'alumnes (BOIB núm. 169, de 6 de desembre de 2003).
- Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar (2020). Pla de Retorn a les Activitats Educatives Presencials. Recursos per a l'atenció psicosocial. <https://view.genial.ly/5ece345e92dd1e0d828dc297/horizontal-infographic-diagrams-pla-atencio-psicosocial>
- Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar (2021). Memòria de l'Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar 2019-20. https://www.caib.es/sites/convivexit/ca/estudis_publicacions_i_avaluacions/
- Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació (BOE núm. 159, de 4 de juliol de 1985).
- Llei orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la que es modifica la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (BOE núm. 340, de 30 de desembre de 2020).
- Reial decret 1532/1986, d'11 de juliol, pel que es regulen les associacions d'alumnes (BOE núm. 180, de 29 de juliol de 1986).
- Resolució del conseller d'Educació, Universitat i Recerca de 27 de juliol de 2020, per la qual es convoquen ajuts per a despeses de funcionament i d'activitats de les associacions de pares i mares d'alumnes (APIMA) i les seves federacions i confederacions, i les associacions d'alumnes (AA) i les seves federacions i confederacions (BOIB núm. 148, de 27 d'agost de 2020).